

Harran İlahiyat Dergisi | Harran İlahiyat Journal

Sayı/Issue: 53, Haziran/June 2025, 314-337

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hij/issue/90764>

ISSN 2791-6812

Urfa Piskoposu Mor Rabbulā'nın Hayatı ve Münzeviliğe Dair Kuralları*

The Life of Mor Rabbulā, the Bishop of Edessa and His Rules on Monasticism*

Yazar Bilgisi Author Information	
Cüneyt YEŞİL (CY) Öğretmen Dr, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyarbakır, Türkiye Teacher Dr., Ministry of National Education, Diyarbakır, Türkiye cuneytyesil@gmail.com, www.orcid.org/0000-0002-3312-8321	
Muhammed Hadi TEZOKUR (MHT) Doç. Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Diyarbakır Türkiye Assoc. Prof., Dicle University Faculty of Theology, Diyarbakır, Türkiye htezokur@hotmail.com, www.orcid.org/0000-0003-4315-7422	
Yazar Katkıları Author Contributions	Çalışmanın Tasarlanması / Conceiving the Study: CY: (%50), MHT: (%50) Veri Toplanması / Data Collection: CY (%50) MHT: (50) Veri Analizi / Data Analysis: CY: (%50), MHT: (%50) Makalenin Yazımı / Writing: CY: (%60), MHT: (%40) Gönderme ve Revizyon / Submission and Revision: CY: (%80), MHT: (%20)
Makale Bilgisi Article Information	
Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Yayın Etiği Publishing Ethics	Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. Makale, çift taraflı kör hakemlik yöntemiyle en az iki hakem tarafından incelenmiştir. This article has been scanned by iThenticate software and no plagiarism detected. It has been examined by at least two referees using double sided blind refereeing method.
Finansman Funding	Yazarlar, bu çalışma için herhangi bir dış fon almadığını beyan eder. Authors declare that they get no any external funding for this study.
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Yazarlar bu çalışmayla ilintili herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder. Authors declare that there is no any conflict of interest related to this study.
DOI	https://doi.org/10.30623/hij.1633976
Geliş Tarihi / Received	Kabul Tarihi / Accepted
5 Şubat/February 2025	12 Haziran/June 2025

* Bu çalışma, 2024 yılında Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. M. Hadi Tezokur danışmanlığında tamamlanan "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlık" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

* This study was prepared based on the doctoral thesis titled "Priesthood in the Ancient Syriac Church" completed under the supervision of Assoc. Prof. Dr. M. Hadi Tezokur at the Dicle University Institute of Social Sciences in 2024.

Öz

Makalenin konusu Süryani Ortodoks Kilisesi'nde önemli bir yere sahip olan Urfa Piskoposu Mor Rabbula'nın hayatı, kişiliği ve münzeviliğe dair yazdığı kurallardır. 350 yılında Kınneşrin'de dünyaya gelen Rabbula, putperest bir babanın ve Hristiyan bir annenin çocuğudur. Küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim almış, Süryanice ve Grekçeyi çok iyi seviyede öğrenmiştir. Hristiyan bir kadınla evlenmiş ve daha sonra Hristiyan olmuştur. Mor Rabbula, erken Süryani Hristiyanlığında geleneksel dinî öğretilerden farklı inançlara sahip olan kişilere karşı monofizit düşüncüyü savunarak kilisenin kurumlaşmasına büyük katkı sunmuştur. Bunun yanında Yeni Ahit metinlerini Süryaniceye çevirmiştir. Peşitta ve Rabbula İncilleri (Rabbula Gospels) olarak bilinen bu çalışma, günümüze kadar gelen el yazısıyla yazılmış ilk İncil olarak kabul edilmiştir. Ayrıca *Takışfothö (Yakarışlar)* adlı eseri de onun önemli çalışmalarındandır. Çalışma Mor Rabbula'nın hayatı ve kurallarıyla sınırlandırılmıştır. Mor Rabbula'nın yaşamı ve yazdığı kurallarla ilgili ülkemizde yapılmış müstakil bir çalışma yoktur. Çalışmanın temel amacı elimizdeki mevcut veriler ışığında Mor Rabbula'nın yaşamının dönüm noktalarını, ruhbanlara, *Ahdin Oğullarına (B'nai Q'yama)* ve *Ahdin Kızlarına (B'nath Q'yama)* getirdiği temel kuralları bir bütünlük içinde ortaya çıkarmaktır. Bunun yanı sıra, getirdiği kurallarla Süryani toplumsal yaşamını ve manastır hayatını örnek teşkil edecek şekilde ortaya koymak, çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Bilindiği gibi *B'nai Q'yama (Bar Q'yama'nın çoğulu)* erken Süryani Hristiyanlığında vaftiz olmuş siviller için kullanılan bir terimdir. Erken Süryani Hristiyanlığında, münzevi bir yaşam sürmeye kendini hazır hissetmeyen kişiler vaftiz olamıyordu. Ancak Hristiyanlığın hızla yayılmasıyla birlikte, küçük çocuklar dahi vaftiz edilmeye başlandı. Bunun sonucunda, daha katı bir münzevi yaşam sürdüren erkekler için *B'nai Q'yama* ve kadınlar için *B'nath Q'yama* terimleri kullanılmaya başlandı. Erken Dönem Süryani Kilisesi'nde ortaya çıkan bu topluluklar, erkekler ve kadınlar olarak ayrı ayrı yaşamaktaydı. Mor Rabbula, piskopos olduktan sonra bu topluluklar için özel kuralları belirlemiştir. Erken Dönem Süryani öncülerinden ve Ortodoksluğun en güçlü savunucularından biri olan Mor Rabbula, Yeni Ahit'in Süryanice çevirisi olan Peşitta'nın Süryani Hristiyanlığı içerisinde kabul görmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, kilisenin yeniden örgütlenmesine de büyük katkılarda bulunmuştur. Mor Rabbula, Nesturilere karşı Süryani Ortodoksluğu'nun katı bir savunucusu olarak tanınmıştır. Kendi adıyla anılan kuralları ise, evlilik hukuku başta olmak üzere toplum düzenini şekillendiren kapsamlı yasal düzenlemeler olarak kabul edilmiştir. Bu kurallar, beşinci yüzyıl başlarındaki Süryani Hristiyanlığının ve dönemin toplumsal yapısının bir yansımasıdır. Süryani bir ruhban olmasına rağmen Mor Rabbula, Grek Ortodoksluğunun öğretilerinin yanı sıra Grek dini felsefesinin oluşturduğu gerçekliği de ele almıştır. Antik Yunan felsefesi, özellikle Platon ve Aristoteles'in fikirleri, erken Hristiyanlık döneminde teolojiye büyük bir etkide bulunmuştur. Bu felsefi düşünceler, Tanrı, evren, ruh ve ahlak gibi konulara dair derin kavramları içermektedir. Mor Rabbula'nın Grek dini felsefesinin oluşturduğu gerçekliği ele alması, bu felsefi gelenekle ilgilenerek, onu Süryani Hristiyanlıkla uyumlu bir şekilde inceleme veya kendi inançlarını savunma bağlamında değerlendirilmiştir.

Mor Rabbula, aldığı eğitimden dolayı Grekçeden birçok eseri Süryaniceye kazandırmıştır. Böylece Antik Grekçe eserlerin günümüze kadar ulaşmasında büyük katkısı olmuştur. Mor Rabbula'nın kırk altı mektubu günümüze kadar

ulaşmıştır. Bu mektupları yönetici, episkopos, rahip ve rahibelere göndermiş, onları heretik hareketlere karşı uyarmıştır. Onun en önemli özelliklerinden biri de çalışmamızın konusu olan ruhbanlara, Ahdin Oğulları (B'nai Q'yama) ve Ahdin Kızları (B'nath Q'yama) için yazdığı uyarı ve kurallardır. Mor Rabbula, Piskoposu olarak hem dini hem de toplumsal hayatı derinden etkilemiştir. Onun manastır kuralları, erken Hristiyanlık dönemindeki monastik yaşamı şekillendiren en önemli belgeler arasında yer alır. Bu kurallar, manastırlarda yaşayan rahipler ve keşişler için bir disiplin ve ahlak çerçevesi sunarak, münzevi yaşamın ideal formunu belirlemiştir. Çalışmamızda Rabbula'nın kurallarının içerik analizi yapılmış, bunların teolojik, ahlaki ve toplumsal boyutları tartışılmıştır. Sonuç olarak, Rabbula'nın manastır kurallarının, sadece münzevi topluluklar için değil, tüm Hristiyanlık dünyasında maneviyat ve disiplin açısından önemli bir model sunduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Mor Rabbula Kuralları, Urfa (Edessa), Süryani Hristiyanlığı, Ahdin Oğulları, Ahdin Kızları

Abstract

The focus of the present study is the life and personality of Bishop Mor Rabbulā of Edessa, who holds a critical place in the Syriac Orthodox Church, along with the rules that he established on monasticism. Born in Qenneshrin (Chalcis) in 350, Mor Rabbulā was the child of a pagan father and a Christian mother. He received a good education during his childhood and acquired advanced proficiency in Syriac and Greek. He married a Christian woman and later became a Christian himself. Mor Rabbulā substantially contributed to the institutionalisation of the church by defending Monophysitism against those who held beliefs that diverged from mainstream religious teachings in early Syriac Christianity. Furthermore, he translated the New Testament texts into Syriac. Commonly known as the Peshitta and Rabbulā Gospels, his works are considered the first Gospel written in manuscript form that has survived to the present day. Takshefto (Prayers) is also among his important works. As there is no study in our country on the life of Mor Rabbulā and the rules he established, the present study focuses on Mor Rabbulā's life and rules. The main purpose of this study is to provide, based on the collected data, a comprehensive overview of the turning points in Mor Rabbulā's life and the basic rules he brought to the clergy, the Sons of the Covenant (Bnay qyāmā) and the Daughters of the Covenant (Bnāth qyāmā). The study also aims to present the rules he introduced as examples of social and monastic Syriac life. As commonly known, Bnay qyāmā (the plural of Bar qyāmā) is a term used in early Syriac Christianity for baptised civilians. In early Syriac Christianity, people who hardly felt ready to lead a monastic life could not be baptised. However, with the rapid spread of Christianity, even small children began to be baptised. Therefore, people used the terms Bnay qyāmā for men who lived a more austere monastic life and Bnāth qyāmā for their female counterparts. In these communities, which emerged in the Early Syriac Church, men and women lived separately. After becoming a bishop, Mor Rabbulā established special rules for these communities. Being one of the early Syriac pioneers and one of the strongest defenders of Orthodoxy, Mor Rabbulā played a critical role in the acceptance of the Peshitta, the Syriac translation of the New Testament, within Syriac Christianity. He also significantly contributed to the reorganisation of the church. Mor Rabbulā was known as a fervent defender of Syriac Orthodoxy against the Nestorians. The rules

named after him are considered comprehensive legal regulations that shaped social order, particularly marriage. These rules reflect both Syriac Christianity and the social structure of the early fifth century. Despite being a Syriac clergyman, Mor Rabbulā addressed not only the teachings of Greek Orthodoxy but also the reality created by Greek religious philosophy. Ancient Greek philosophy, especially the ideas of Plato and Aristotle, had a great influence on theology in the early Christian period. These philosophical ideas housed profound concepts about God, the universe, the soul, and morality. Mor Rabbulā examined the reality created by Greek religious philosophy, and this was considered as a part of his efforts to examine it in a manner consistent with Syriac Christianity or to defend his own beliefs by engaging with this philosophical tradition.

Thanks to his education, Mor Rabbulā translated many works from Greek into Syriac. Thus, he significantly contributed to the preservation of ancient Greek works to the present day. Forty-six of the letters that Mor Rabbulā wrote have survived to the present day. He sent these letters to administrators, bishops, priests, and nuns to warn them against heretical movements. One of his most significant characteristics is the warnings he gave to and the rules he wrote for clergy, the Sons of the Covenant (Bnay qyāmā) and the Daughters of the Covenant (Bnāth qyāmā). This study focuses on these warnings and rules. Being a bishop, Mor Rabbulā had a profound influence on both religious and social life. His monastic rules were among the most important assets shaping monastic life in the early Christian period. These rules provided a framework of discipline and morality for monks and nuns living in monasteries, thereby defining the ideal form of monastic life. This study analysed the content of Rabbulā's rules and discussed their theological, moral and social dimensions. The study concluded that Rabbulā's monastic rules offer an important model, not only for monastic communities but also for the entire Christian world in terms of spirituality and discipline.

Keywords: History of Religions, Mor Rabbulā's Rules, Edessa, Syriac Christianity, Sons of the Covenant, Daughters of the Covenant

Giriş

Makalenin konusu Urfa Piskoposu Mor Rabbula (350-435) ve münzeviliğe dair kurallardır. Onun geliştirdiği kuralların amacı Süryani Hristiyanlığında başta evlenme olmak üzere toplum düzenini ve manastır ruhbanlığını kontrol altına almaktır.¹ Mor Rabbula'nın yaşamı ve yazdığı kurallarla ilgili ülkemizde yapılmış müstakil bir çalışma yoktur. Çalışmanın temel amacı elimizdeki mevcut veriler ışığında Mor Rabbula'nın yaşamının dönüm noktalarını, ruhbanlara, *Ahdin Oğullarına (B'nai Q'yama)* ve *Ahdin Kızlarına (B'nath Q'yama)*² getirdiği temel kuralları bir bütünlük içinde ortaya çıkarmaktır. Bunun yanı sıra, getirdiği kurallarla Süryani toplumsal yaşamını ve manastır hayatını örnek teşkil edecek şekilde ortaya koymak, çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Bilindiği gibi *B'nai Q'yama (Bar Q'yama'nın çoğulu)* erken Süryani Hristiyanlığında vaftiz olmuş siviller için

¹ Aziz S. Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, çev. Nurettin Hiçyılmaz (İstanbul: Doz Yayınları, 2005), 276.

² Sebastian. P. Brock, "Early Syrian Asceticism", *Numen* 20/1 (1973), 7.

kullanılan bir terimdir.³ Erken Süryani Hristiyanlığında, münzevi bir yaşam sürmeye kendini hazır hissetmeyen kişiler vaftiz olamıyordu. Ancak Hristiyanlığın hızla yayılmasıyla birlikte, küçük çocuklar dahi vaftiz edilmeye başlandı. Bunun sonucunda, daha katı bir münzevi yaşam sürdüren erkekler için *B'nai Q'yama* ve kadınlar için *B'nath Q'yama* terimleri kullanılmaya başlandı. Erken Dönem Süryani Kilisesi'nde ortaya çıkan bu topluluklar, erkekler ve kadınlar olarak ayrı ayrı yaşamaktaydı. Mor Rabbula, piskopos olduktan sonra bu topluluklar için özel kurallar belirledi.⁴

Erken Dönem Süryani öncülerinden ve Ortodoksluğun en güçlü savunucularından biri olan Mor Rabbula, Yeni Ahit'in Süryanice çevirisi olan Peşitta'nın Süryani Hristiyanlığı içerisinde kabul görmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, kilisenin yeniden örgütlenmesine de büyük katkılarda bulunmuştur. Mor Rabbula, Nesturilere karşı Süryani Ortodoksluğu'nun katı bir savunucusu olarak tanınmıştır. Kendi adıyla anılan kuralları ise, evlilik hukuku başta olmak üzere toplum düzenini şekillendiren kapsamlı yasal düzenlemeler olarak kabul edilmiştir. Bu kurallar, beşinci yüzyıl başlarındaki Süryani Hristiyanlığının ve dönemin toplumsal yapısının bir yansımasıdır. Süryani bir ruhban olmasına rağmen Mor Rabbula, Grek Ortodoksluğunun öğretilerinin yanı sıra Grek dini felsefesinin oluşturduğu gerçekliği de ele almıştır.⁵ Antik Yunan felsefesi, özellikle Platon ve Aristoteles'in fikirleri, erken Hristiyanlık döneminde teolojiye büyük bir etkide bulunmuştur. Bu felsefi düşünceler, Tanrı, evren, ruh ve ahlak gibi konulara dair derin kavramları içermektedir.⁶

Rabbula'nın piskoposluğunu yaptığı Urfa'ya (Edessa), Hristiyanlığın ilk defa birinci yüzyılın sonuna doğru Mor Adday tarafından getirildiği tarihi kaynaklarca belirtilmiştir. Urfa, Hristiyanlık tarihinde, Mezopotamya'nın ilk Hristiyan kenti ve ilk Hristiyan krallığının kurulduğu yer olarak önemli bir yere sahiptir.⁷ Bölgede kurulan Seleukos İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Süryani asıllı Osrhoene Krallığı kurulmuştur (M.Ö. 132). Bu krallıkta V. Abgar Ukkome saltanatı dönemi Hristiyanlık tarihi açısından dönüm noktası sayılır. Kral V. Abgar'ın M.S. 13-50 yılları arasındaki 37 yıllık saltanatı boyunca Hristiyanlık bölgede hızla yayılmıştır. Hristiyanlığın bu bölgede yayılmasının, Kral V. Abgar ile İsa arasında geçtiği söylenen mektuplaşma efsanesiyle başladığına inanılmaktadır.⁸ Bu olay Süryaniler arasında *mendilo* efsanesi olarak anılmıştır. Bu efsanenin temeli bir mektuptur. Kral V. Abgar'ın İsa'ya gönderdiği mektup ve İsa'nın bu mektuba karşılık gönderdiği mektup Hristiyan apokrif (kanonik, dini otoriteler tarafından kabul görmüş) metinleri arasında kabul edilmektedir.

³ *Q'yama* kelimesinin ne anlama geldiği tartışmalıdır. Vööbus'e göre *Q'yama*, İbranice "Antlaşma, Ahit" anlamına gelen *Berith* kelimesinin yerine kullanılmıştır. Dolayısıyla *B'nai Q'yama*; yemini, antlaşmayı ve ahdini yerine getiren grubun kendisi anlamında kullanılmıştır. Buradaki ahit ve yeminden kasıt vaftiz yemini olarak anlaşılabilir (Brock, "Early Syrian Asceticism", 7).

⁴ F.Crawford Burkitt, *Early Eastern Christianity* (New York: E.P.Dutton Company, 1904), 128-130; Edward Cuthbert Butler, "Monasticism", *The New Encyclopedia Britannica*, ed. Berard L. Marthaler (New York, 1911), 18/526; Cüneyt Yeşil - Canan Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", *Genç Dinler Tarihçilerin Kaleminden*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (Ankara: Eskiyei Yayınları, 2023), 190.

⁵ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 276.

⁶ Niyazi Öktem, "Antik Yunan Felsefesi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 39/1-4 (1974), 360-362.

⁷ Mehmet Çelik (ed.), *Edessa'dan Urfa'ya* (Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2007), 1/63; Judah Benzion Segal, *Edessa, The Blessed City* (London: Oxford At The Clarendon Press, 1970), 1/393.

⁸ Subhi Aksoy - Tuma Çelik, *Mezopotamya Uygarlığından Süryani Tarihi* (Ankara: Nika Yayınevi, 2013), 177-178.

Efsaneye göre, V. Abgar, Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olan Urfa kralıdır ve cüzzam hastalığından muzdariptir. O dönemlerde, Hz. İsa'nın gerçekleştirdiği mucizeler hakkında haberler Urfa'ya kadar ulaşmıştır. Bu haberler üzerine Abgar, Hz. İsa'ya bir mektup yazarak ondan yardım talebinde bulunmuş ve onu Urfa'ya davet etmiştir. Hz. İsa, bu davete karşılık, bizzat gelme de bir yanıt göndermiştir. Cevabında, Abgar'ın inancını takdir ederek ona şifa vereceğini söylemiştir. Bununla birlikte, Hz. İsa, Havari Thomas'ın (Toma, ö. 72) kardeşi Adday'ı (Addai, Edessalı Thaddeus) görevlendirerek Urfa'ya göndermiştir. Hz. İsa'nın yanıtıyla birlikte, ona ait mucizevi bir mendil de gönderilmiştir. Efsaneye göre, Hz. İsa, yüzünü bir mendille sildiğinde, yüzünün izleri bu mendilde mucizevi bir şekilde belirmiştir. Bu mendil Abgar'a ulaştırıldığında kral, onu eline aldığı anda mucizevi bir şekilde iyileşmiştir. Cüzzamı tamamen yok olmuş ve bu olay, Kral Abgar ve halkı arasında büyük bir dini dönüşüm başlatmıştır. Bu gelişmeler neticesinde, Abgar ve Edessa halkı Hristiyanlığı kabul etmiştir.⁹ Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı Urfa ve çevresinde Hristiyanlık, kısa sürede geniş kitlelere ulaşarak köklü bir şekilde yerleşmiştir.¹⁰

Urfa'da Hristiyanlığın Süryaniler arasında hızla yayılmasından sonra birçok piskopos görev yapmıştır. Urfa'da 3. yüzyılın sonundan Mor Rabbula'nın görev yaptığı tarihe kadar görev yapan piskoposlar ve görev yaptıkları tarihler şunlardır: Qona (289-313), Sacad/Saad (313-324), Aytaloho (324-346), Abrohom (346-361), Barşe (Barses, 361-378), Evloğyus (Valges, 379-387), Qiyoro (387-396), Silvanus (396-398), Fqido (Pkida, 398-409) ve Diyogene (409-412). Mor Rabbula 412 ile 435 yılları arasında görev yapmıştır.¹¹

Hristiyanlığın bölgede Süryaniler arasında hızla yayılmasının ardından, çok sayıda kilise ve manastır da inşa edilmiştir. Bu manastırlarda binlerce ruhban yaşamış ve özellikle Urfa Kutsal Dağı olarak bilinen bölgede manastırların yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, Urfa, ünlü felsefi ve teolojik eğitim veren Edessa Okulu'nun¹² kurulduğu yer olarak da bilinir. Bu okulda başta Mor Rabbula olmak üzere, Mor Efrem (306-373)¹³ ve Bardaysan (154-222) gibi tanınmış Süryani düşünürler eğitim vermiştir. Urfa Kilisesi, Mezopotamya'dan Ermenistan'a kadar uzanan bölgedeki birçok kiliseye önderlik etmiş ve

⁹ Eusebius, *Kilise Tarihi*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2011), 31-32; Segal, *Edessa, The Blessed City*, 61-109; Canan Seyfeli, *Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin* (Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2015), 38; Aziz Günel, *Türk Süryanileri Tarihi* (Diyarbakır: Oya Matbaası, 1970), 91-92.

¹⁰ Sebastian P. Brock - David Taylor (ed.), *Saklıncı: Antik Arami Mirasların Varisleri*, çev. Gabriel Rabo (Roma: Trans World Film Italia Srlvia Massimo Meliconi, 2006), 2/103; Mehmet Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi* (İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1987), 38.

¹¹ E. R. Hayes, *Urfa Akademisi*, çev. Yaşar Günenç (İstanbul: Yaba Yayınları, 2005), 127.

¹² Edessa Okulu: Süryani dünyasında önemli bir yere sahip teolijik ve felsefe okuludur. Osroene Krallığı Abgarlar Hanedanlığı tarafından milattan sonra yaklaşık 2. yüzyılda kurulmuştur. 363 yılında Nusaybin'in Persler tarafından ele geçilmesinden sonra buradaki önemli bilginler Urfa'ya kaçmış ve bu okulda ders vermeye başlamışlardır. Bu kaçanlardan biri de Mor Efrem'dir. Bazı kaynaklarda onun bu okulun kurucusu olduğu belirtilmektedir. Ancak Mor Efrem'den önce bu okulun eğitim verdiği bilinmektedir. Okulda Hristiyan teolojisi ve felsefenin yanında tıp eğitimi de verilmiştir. Mor Efrem'in ölümünden sonra Mopsuestialı Theodor(350-428) bu okulda önemli bir otorite olarak kabul edilmiş ve Grekçe eserleri Süryaniceye çevirmiştir. Onun yazdığı bu metinler Nesturi Kilisesi'nin temelini oluşturmuştur. Nestorius'un fikirlerinin etkisinde kalan bu okul 489 yılında İmparator Flavius Zeno (425-491) tarafından kapatılmıştır (Ekinci, 2017, ss. 20-31). Ayrıca bkz. Segal, 1970.

¹³ Süryani edebiyatının en büyük şairi olarak kabul edilir. Süryanilerde malfono (öğretmen) olarak kabul edilir. Yazdığı medroşeler günümüzde Süryani Kadim Kilisesi'nde okunmaktadır. Sebastian P. Brock, "Ephrem", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 15 Ocak 2024); Cüneyt Yeşil, *Ruhbanlık, Süryani Kadim Kilise Hiyerarşisi*, ed. M. Hadi Tezokur (Ankara: Eskiyei Yayınları, 2024), 165-171.

Hristiyanlığın Doğu'ya yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Büyük Hristiyan kiliseleri arasında Urfa Kilisesi, Eski ve Yeni Ahit'in sağlam bir geleneğe dayandırılmasında etkili olmuştur.¹⁴

Doğu Hristiyanlığı için önemli bir yere sahip olan Rabbula'nın Kilise tarihi, kristolojik konular, edebiyat tarihi, Yeni Ahit metinleri ve manastır tarihi ile ilgili çalışmaları bulunmaktadır. Mor Rabbula ve yaşadığı dönemle ilgili elimizde yeterli kaynak bulunmamaktadır. Ancak IV. yüzyılda yazılan klasik metinler, onun yaşamını ve kurallarını ortaya çıkarma açısından yeterli görülebilmektedir. Yapılan çalışmaları Rabbula'nın biyografisi, Rabbula'nın kuralları, mektupları ve *Peşitta* (Rabbula İncilleri) üzerine yapılan çalışmalar şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Onun hayatını ve kurallarını anlatan Julian Josephus Overbeck'in "S. Ephraemi Syri Rabbulae Episcopi Edesseni Balaei Aliorumque Opera Selecta"¹⁵ adlı çalışması en önemli eser olarak kabul edilmektedir. Arthur Vööbus'un "Syriac and Arabic Documents"¹⁶ ve E. R. Hayes'in "L'Ecoled'Edesse" adlı Fransızca doktora tezinin "Urfa Akademisi"¹⁷ olarak dilimize çevrilen eseri de bu konuda yapılan başlıca çalışmalardır. Özellikle onun elimizdeki yazılı en eski Süryanice İncil olan Rabbula İncilleri (Rabbula Gospels)¹⁸ üzerine çalışmalar oldukça fazladır. Bununla ilgili Necla Kaplan'ın "Geç Antik Çağ Kanon Tablolu Süryani Resimli El Yazmalarında Teolojik Arka Plan"¹⁹ ve Pınar Serdar Dinçer'in "Erken Bizans Dönemi Resimli Dini El Yazmaları"²⁰ adlı makaleler bu alanda yapılan değerli çalışmalardır.

Mor Rabbula'nın Urfa piskoposu olduktan sonra aldığı kararlar hem rahiplere hem de *Ahdin Oğullarına (B'nai Q'yama)* ve *Ahdin Kızlarına (B'nath Q'yama)* yazdığı uyarılar ve öğütleri, Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı bölgede münzevi yaşamı anlayabilmek için önemlidir. Kurallardaki Manastır yaşantısı, münzevilerin aileleriyle ve sivil halkla ilişkilerinin belirlenmesi, münzevilerin kendi aralarındaki ilişkiler, dış dünyayla tamamen kopmadan münzevilikğin sürdürülmesi gibi ilkelerin Süryani Hristiyanlığında önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmamızda bu hususlar dikkate alınarak sırasıyla "Mor Rabbula'nın Hayatı", "Mor Rabbula'nın Kararları", "Rabbula'nın Rahiplere Yaptığı Uyarılar" ve "Rabbula'nın Ruhbanlara ve Ahdin Çocuklarına Yaptığı Öğüt ve Uyarılar" başlıkları altında ele alınmıştır.

1. Mor Rabbula'nın Hayatı

Rabbula, Süryani Hristiyanlığının erken dönemlerinde kilisenin şekillenmesine büyük katkılar sunmuş bir liderdir. Onun Nesturilik karşıtı mücadelesi, manastır hayatına getirdiği düzenlemeler ve *Peşitta*'nın yaygınlaştırılması gibi çalışmaları, Süryani Hristiyanlığının önemli dönüm noktalarıdır. Rabbula'nın piskoposluk dönemi, sadece Urfa bölgesindeki Hristiyanların değil, aynı zamanda Mezopotamya ve Suriye'deki tüm Hristiyan cemaatlerinin yaşamını etkilemiştir. Mor Rabbula'nın yazdığı kurallar ve Nesturilikle verdiği

¹⁴ Hayes, *Urfa Akademisi*, 11.

¹⁵ Julian Josephus Overbeck, *S. Ephraemi Syri Rabbulae Episcopi Edesseni Balaei Aliorumque Opera Selecta* (Toronto: E Typographeo Clarendoniano, 1865).

¹⁶ Arthur Vööbus, *Syriac and Arabic Documents regarding Legislation Relative to Syrian Asceticism* (Stockholm: Etse, 1960).

¹⁷ Hayes, *Urfa Akademisi*.

¹⁸ Eserin orijinali Rabbula Gospels adıyla anıldığı için çalışmamızda orijinaline sadık kalınarak Rabbula İncilleri ifadesi tercih edilmiştir (Bkz. "Rabbula Gospels", 2022).

¹⁹ Necla Kaplan, "Geç Antik Çağ Kanon Tablolu Süryani Resimli El Yazmalarında Teolojik Arka Plan", *Kadim Akademi SBD* 5(2) (2021), 109-127.

²⁰ Pınar Serdar Dinçer, "Erken Bizans Dönemi Resimli Dini El Yazmaları", *Art-Sanat* 12 (2019), 385-440.

mücadele, Süryani Ortodoksluğu'nun temel doktrinlerinin şekillenmesinde ve dönemin Hristiyan birliğinin korunmasında büyük rol oynamıştır.

Rabbula'nın reformları ve öğretileri, sadece kendi dönemindeki Hristiyanlar için değil, sonraki yüzyıllar boyunca da Süryani Kilisesi için rehberlik etmiş ve onun dini mirası, günümüzde Süryaniler arasında hala anılmaktadır. Hristiyanlığın erken dönemindeki bu büyük reformcu piskopos, kilisenin yeniden örgütlenmesi ve teolojik bütünlüğün korunması noktasındaki çalışmalarıyla Hristiyan tarihinin önemli figürlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Mor Rabbula, 350 yılında Kınneşrin'de zengin bir pagan rahibi olan bir baba ile Hristiyan bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Rabbula, doğuştan verilen bir isim olup "*baş çoban*" anlamına gelmektedir.²¹ Babası Perslere karşı sefere çıkan İmparator Julien (361-363) tarafından Kınneşrin'de öldürülmüştür.²² Küçük yaşta ana dili Süryanice'nin yanında Grekçe eğitimi de almıştır. Başta putperest olan Rabbula, annesinin onu Hristiyan yapma çabalarını sonuçsuz bırakmıştır. Bunun üzerine annesi onun Hristiyan olması umuduyla dindar bir dadı tutmuş, daha sonra da Hristiyan bir kadınla evlendirmiştir.²³ Ancak annesinin ve eşinin tüm ısrarlarına rağmen Hristiyan olmayı kabul etmemiştir. Urfa'da yaşayan dönemin ünlü münzevilerinden Abrohom'u²⁴ ziyaret etmiş ve onun bazı mucizelerine tanık olmuştur. Bu mucizelerinden birinde Abrohom'un hasta bir kadını iyileştirdiğine tanık olan Rabbula, Hristiyan olmaya karar vermiştir. Oğlunun Hristiyan olduğunu duyan annesi, Kınneşrin piskoposundan oğlunu din konusunda eğitmesini istemiştir. Eğitimini tamamlayan Rabbula önce Halep'e, daha sonra Kudüs'e gitmiş Filistin'in diğer şehirlerini de ziyaret etmiş, burada yaşayan ruhbanlardan çok etkilenmiştir.²⁵ Bu ziyaretleri esnasında pek çok ruhbanla tanışmış ve bu sayede münzevi yaşam tarzına ilgi duymaya başlamıştır. Sonunda, eşinin onayını alarak ondan ayrılmış ve münzevi bir hayat sürmeye karar vermiştir. Kınneşrin yakınlarında bulunan çölde kendisine bir hücre yapmış ve orada inzivaya çekilmiştir.²⁶ Bundan sonra bütün mallarını yoksullara dağıtan Rabbula, önce Urfa Kutsal Dağı'nda bulunan Markianos Manastırı'nda, daha sonra ise Mor Abrohom Manastırı'nda keşiş olarak münzevi hayatı yaşamaya başlamıştır. Eşini ve

²¹ William Wright, *A Short History of Syriac Literature* (London: Adam and Charles Black, 1894), 47.

²² Hayes, *Urfa Akademisi*, 186. Mor Rabbula'nın babasının, İmparator tarafından neden öldürüldüğüne dair tarihsel kayıtlarda net bir bilgi bulunmamaktadır. Mor Rabbula'nın biyografisiyle ilgili detaylar, genellikle onun Hristiyanlığa geçişi, piskoposluk dönemi ve dini reformlarına odaklanmıştır.

²³ Cüneyt Yeşil, *Ruhbanlık, Süryani Kadim Kilise Hiyerarşisi*, ed. M. Hadi Tezokur (Ankara: Eskiyei Yayınları, 2024), 171.

²⁴ Abrohom: 4. Yüzyılda Kınneşrin'de yaşamış Süryani ruhbanıdır. Kaşgarlı Abrohom olarak da bilinir. Özellikle münzevi ve disiplinli bir yaşam tarzını teşvik etmesiyle tanınır. Kendisi bir rahip olarak ruhani derinlik ve manastır disiplini konusunda güçlü bir model oluşturmıştır. Mor Rabbula da ondan büyük ölçüde etkilenmiş ve bu yolda ilerlemiştir. Abrohom'un münzevi hayatı teşvik eden yaklaşımı, Rabbula'nın manastır reformlarına ve kendi ruhban toplulukları için yazdığı kurallara ilham kaynağı olmuştur. Abrohom, kilise ve manastır yaşamında katı disiplinin savunucusu olarak yalnızca içsel bir ruhani gelişim değil, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal kuralların sıkı bir şekilde takip edilmesi gerektiğine inanmıştır. Bu bakış açısı, Rabbula'nın piskopos olduktan sonra getirdiği toplumsal ve dini düzenlemelerde de kendini göstermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Esmer Bilge, *Kaşgarlı Mor Abrohom'un Hayat Hikayesi* (İstanbul: Meryem Ana Kilisesi Yayınları, 2006). Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi takviminde her yıl 7 Ağustos'ta Mor Abrohom Günü olarak anılmaktadır. Nihat Durak, "Süryaniler'de Dini Anlatılar", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/1 (2015), 261.

²⁵ Hayes, *Urfa Akademisi*, 186.

²⁶ Hayes, *Urfa Akademisi*, 187; Yeşil, *Ruhbanlık, Süryani Kadim Kilise Hiyerarşisi*, 171.

çocuklarını da manastırda münzevi hayatı yaşamları için teşvik etmiştir. Annesi ve eşi de ondan etkilenip rahibe yaşamını benimsemişlerdir. Urfa metropoliti Diogenis (Diyojen, ö. 411) öldüğünde onun yerine piskopos olarak takdis edilmiş, 435'te hayatını kaybedene kadar bu görevi yürütmüştür.²⁷ Piskopos olduktan sonra manastır topluluklarıyla bağlantılar kurmuş, ortaya çıkan sorunlarla ilgili bilgi sahibi olmuştur.²⁸

Mor Rabbula, münzevi yaşama çok büyük önem vermiştir. Bunun için her yıl Urfa'dan ayrılıp Kınneşrin yakınlarındaki çölde kırk gün inzivaya çekilmiş, tüm gününü ibadetle geçirmiştir. Disiplinli yaşamı ve yoksullara çok değer vermesi onu saygın bir kişilik haline getirmiştir. Urfa'da meydana gelen anlaşmazlıkları tarafsız kalarak çözmesi, ona yönetici kesiminin takdirini kazandırmıştır. Piskoposluk yıllarında kilise ve manastır inşa ettiği ile ilgili iddialar bulunsa da bu konuda bir bilgi bulunmamaktadır.²⁹

Piskoposluk yıllarında Mor Rabula, Arius (ö. 327),³⁰ Markiyonitlerin (Markiyonizm)³¹ lideri Markion (Marcion, ö. 170) ve diğer heretik hareketlere karşı yaptığı çalışmalar sonucu bu hareketlerin Süryani Hristiyanları arasında tarftar bulmasına engel olmuştur. Nesturi düşüncesinin öncülerinden kabul edilen Mopsuestialı Theodore'nin (ö. 428) yazılarını yakarak Nesturiliğin Urfa'da yayılmasına engel olmaya çalışmıştır. Nesturilere karşı aşırı baskısından dolayı Nesturiler tarafından ona "Edessa Tiranı" lakabı takılmıştır.³²

Mor Rabbula, kiliselerde okunması için Yeni Ahit'i Süryaniceye çevirmiştir. *Peşitta*(*Peshitta*)olarak adlandırılan bu metin günümüze kadar ulaşmıştır. Basit veya güncel anlamına gelen *Peşitta*, İncil metinlerinin sıralamasının Yunancadan Süryaniceye çevirisinden oluşmuştur.³³ Metnin dikkat çeken özelliği halkın konuştuğu sade bir dille yazılmış olmasıdır.³⁴ Günümüze kadar ulaşmış en erken tarihli el yazması İncil olan bu metin, *Rabbula İncilleri* olarak da bilinmektedir.³⁵ 1552 yılında Floransa'daki Biblioteca

²⁷ Vööbus, *Syriac and Arabic Documents regarding Legislatign Relative to Syrian Asceticism*, 24-25.

²⁸ Vööbus, *Syriac and Arabic Documents regarding Legislatign Relative to Syrian Asceticism*, 25.

²⁹ Hayes, *Urfa Akademisi*, 198.

³⁰ Arius, erken dönem Hristiyanlıkta Aryanizm fikrini ortaya atan kişidir. Arius'un Baba'nın Oğul üzerindeki kutsiyeti ve teslis inancına karşı gelmesi 325'te İznik Konsili'nin toplanma nedenlerinden kabul edilmektedir. Arius'a göre mutlak olan Tanrı sadece Baba olarak görülmelidir. Oğul ve Kutsal Ruh Tanrı olarak kabul edilemez. Buna göre Baba mutlak aşkın Tanrı'dır. Oğul ve Kutsal Ruh ise O'nun sadece yarattığı varlıklardır. Sonuç olarak Baba, Oğul ve Kutsal Ruh arasında mutlak bir tabiat farkı söz konusudur. Arius'un fikirleri İznik Konsili'nde kabul edilmemiş bu düşünceyle ilgili yazılar yok edilmiştir. Bilal Baş, *Bir Hristiyan Mezhebi Olarak Aryüşçülük* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2016), 37.

³¹ Markiyonitler (Markiyonizm): Erken Hristiyan düşünür Markion (Marcion) tarafından oluşturulmuş düşünce sistemidir. Markion, Eski Ahit'i reddetmiştir. Ona göre maddi dünyanın yaratıcısı (kötü olarak görülen) ve Eski Ahit'in başkahramanı olan Eski Ahit Tanrısı, İsa Mesih'in Yeni Ahit'te açıkladığı Tanrı ile aynı değildi. Eski Ahit Tanrısı, her ne kadar adil olsa da, Yeni Ahit'in mükemmel fakat yine de gizli lütuf Tanrısı'ndan daha aşağı düzeydeydi. Bu nedenle Eski Ahit, Markion'un Yahudiler için geçerliliğini inkâr etmemesine rağmen Hristiyanlar için önemsizdi. Bu görüşlere dayanarak Markion kendi kutsalmetin koleksiyonunu oluşturdu. Bu, çoğunlukla Luka'ya dayanan ve Pavlus'un silinen on mektubundan oluşan birkoleksiyondan oluşuyordu. Asim Duran, "Modern Kitab-ı Mukaddes Eleştirisinin Erken Dönem Habercisi Olarak Marcion: Harnack Sonrası Araştırmalar Bağlamında Bir Değerlendirme", *Eskiye* 41 (2020), 461-489; "Catholic Encyclopedia: Marcionites" (Erişim 15 Kasım 2022); Lucas Van Rompay, "Marcion", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 12 Ekim 2023).

³² F.Crawford Burkitt, *Early Eastern Christianity* (New York: E.P.Dutton Company, 1904), 51.

³³ Dinçer, "Erken Bizans Dönemi Resimli Dini El Yazmaları", 397.

³⁴ Wright, *A Short History of Syriac Literature*, 197; Lucas Van Rompay, "Rabbula Gospels", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 02 Haziran 2023).

³⁵ Kaplan, "Geç Antik Çağ Kanon Tablolu Süryani Resimli El Yazmalarında Teolojik Arka Plan", 115.

Laurenziana'ya getirilmiştir.³⁶ Bu metnin Floransa'ya ne şekilde geldiğine dair elimizde net bir bilgi yoktur.

Rabbula, *Rabbula İncilleri*'ni yardımcılılarıyla beraber Beth Zagba'da bulunan Beth Mor Yuhannon Manastırı'nda 6 Şubat 586'da tamamladığını belirtmiştir. Bu bölgenin günümüzde Antakya'nın 90 km güneyindeki Apamea (Hama) yakınlarındaki bir köy olduğu kaynaklarca belirtilmektedir. *Rabbula İncilleri*'nde Matta İncili'nin başlangıç kısmı eksik olmasına rağmen Dört İncili de barındırmıştır. Parşömen kâğıda resimli olarak yazılmıştır.³⁷

Rabbula, piskoposluğu sırasında kilise ve manastırlardaki düzensizliğe çözüm bulmaya çalışmıştır. Papazların ayinlerde kullandığı gümüşten yapılmış kapları satıp ücretini yoksullara dağıtmıştır. Gümüş yerine daha ucuz malzemelerden yapılmış kapların kullanılmasını sağlamıştır. Kilise ve manastıra papaz seçiminde de yenilikler getirmeye başlamıştır. Onların seçiminde çok titiz davranmış, adayların adını topluluk önünde ilan edip onların onayı ile atamalarını gerçekleştirmiştir. Şayet papaz adayına topluluğun itirazı olursa o adayın atamasını kabul etmemiştir. Papaz adaylarının ruhbanlığın gerektirdiği şekilde iffetli ve gösterişten uzak bir yaşam sürmelerini istemiştir. Bunun için de kurallar belirlemiştir.³⁸

Rabbula, Süryani coğrafyasında *kenobitik (cenobitik, koinosbios)* manastırın geliştiği bir dönemde yazdığı kurallarla manastır yaşamının düzene girmesine katkı sunmuştur.³⁹ Rabbula'nın yazdığı kurallar, Pers Kralı II. Şapur'un (309-379) döneminde yaşamış olan ve Hristiyan dünyasında 'Persli Bilge' olarak bilinen Afrahat'ın (270-345)⁴⁰ kurallarıyla benzerlikler taşımakla birlikte, birçok özgün kural da içermektedir. Ayrıca, Rabbula'nın oluşturduğu bu kuralların eski geleneklerden etkilenmiş olabileceği de düşünülmektedir.⁴¹ Rabbula'nın kuralları hem erken Hristiyan münzevi geleneği, hem Yahudi ruhban disiplini, hem de yerel kültürel ve dini öğelerden etkilenmiş olabilir. Kurallar, Hristiyan toplumunun ahlaki ve toplumsal düzenini korumak amacıyla farklı geleneklerden beslenerek şekillendirilmiştir.

Bilindiği gibi kenobitik manastırının başlangıç noktası Mısırlı münzevi Aziz Pachomius kabul edilmektedir. Aziz Pachomius, 292-346 yılları arasında Mısır'da yaşadığı kabul edilen sistemli kenobitik yaşamın ve Hristiyan manastır sisteminin kurucusudur. Kenobitik, Grekçe ortak ve yaşam anlamlarında kullanılan iki kelimenin birleşmesinden meydana gelmiştir. Hristiyan manastır geleneği IV. yüzyılda Mısır'da ortaya çıkmıştır. Hristiyan

³⁶Dinçer, "Erken Bizans Dönemi Resimli Dini El Yazmaları", 397.

³⁷Dinçer, "Erken Bizans Dönemi Resimli Dini El Yazmaları", 397.

³⁸Hayes, *Urfa Akademisi*, 187-188.

³⁹Vööbus, *Syriac and Arabic Documents regarding Legislation Relative to Syrian Asceticism*, 24-25.

⁴⁰Afrahat (270-345): İran coğrafyasında yaşamış Süryani Kiliseve literatürünün önemli temsilcilerinden biridir. Süryani literatüründe önemli kaynaklarından olan İspatlar (Taḥwito, Demonstration) adlı eseriyle tanınır. Bu eser teolojik ve felsefik içerikli olup Roma İmparatorluğu dışında yaşayan Hristiyanlar hakkında da kıymetli bilgiler verir. Onun züht hayatı yaşayan ruhbanlar için *Bar/B'nai Q'yama (Ahdin Oğulları)* ve *B'nath Q'yama (Ahdin Kızları)* tabirlerini ilk defa kullanan yazar olarak kabul edilir Pavlus Bassim, *Efrahat el-Hekim'ül Farisî, Mâkâlât* (Beyrut: Darü'l Maşrik, 2007), 6; Ayşe Hacımustafaoğlu, *Afrahat'ın Beşinci İspatı* (Mardin: Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 17; I. Ortiz De Urbina, "Aphraates", *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C: Thomson and Gale, 2003), 1/542; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 188-190..

⁴¹Vööbus, *Syriac and Arabic Documents regarding Legislation Relative to Syrian Asceticism*, 25.

manastır yaşamının ilk örneği Aziz Antonius (ö. 356)⁴² olarak kabul edilmekle beraber, kenobitik manastır sisteminin kurucusu Pachomius'tur. Kurduğu bu sistem, Hristiyan manastır tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Onun oluşturduğu toplu yaşama dayalı manastır sistemi, sonraki dönemlerde oluşturulan manastırlar için bir model oluşturmuştur. Ayrıca onun tarafından geliştirilen manastır kuralları Hristiyan tarihinde ilk olarak kabul edilmiştir. Yine ilk kadın manastırını kuran kişi olarak da Aziz Pachomius kabul edilir.⁴³ Rabbula'nın Filistin bölgesindeki münzevileri ziyaret etmesi, muhtemelen onun buradaki kenobitik ve lavra (laura)⁴⁴ manastır sistemlerinden etkilendiğini göstermektedir. Bu durum onun manastır kuralları geliştirmesini etkilemiştir.

Ruhbanlığın Süryanilerin yaşadığı bölgelerde yayılışıyla ilgili en net bilgi Mor Evgin'in (ö. 350)⁴⁵ Mısır'daki Pachomius kurallarını getirmesiyle ilgilidir. Buna göre ilk manastır 325'te Nsibis (Nusaybin) yakınlarındaki İzole Dağı'nda bulunan Mor Evgin Manastırı'dır. 337-345 tarihleri arasında eserler kaleme alan Afrahat, kenobitik manastır yaşamından bahsetmemiştir. Bununla birlikte yabancı etkilerden çok uzak olan Ahdin Çocukları ve Ahdin Kızları (*B'nay Qyamave B'nat Qyama*) konusunu ele almıştır. Bu topluluğun üyeleri kenobitik olmamışlardır. Ancak kendi evleri ve akrabalarıyla yaşayabilmişlerdir. Zamanlarının büyük çoğunluğunu hastaları ziyaret etmek, yoksullara ve muhtaçlara bakmakla geçirmişlerdir. Bu topluluktakiler her zaman din adamlarıyla yakından ilgili bir yapıya sahiptiler. Rabbula bundan dolayı "*Rabbula'nın Ruhbanlara ve Ahdin Çocuklarına Yaptığı Öğüt ve Uyarılar*" çalışmasında *Ahdin Çocuklarını* ve *Ahdin Kızlarını* din adamları

⁴² Aziz Antonius (251-356): Hristiyan Monastisizmin kurucusu olarak kabul edilir. Mısır'ın Nitria çölünde bir mağarada münzevi hayatı yaşamıştır. Yaşamı boyunca kaldığı mağarada iki defa dışarıya çıktığı belirtilmiştir. Onun münzevi hayatı yaşadığı bölgede etrafında binlerce keşiş toplanmıştır. Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 77-78; Hayrettin Kızıl, "Hristiyan Monastisizminin Kuruluşu (İlk Altı Asır)", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2010), 46.

⁴³ J. William Harmless, *Desert Christians An Introduction to the Literature of Early Monasticism* (New York: Oxford University Press, 2004), 119; R. T. Meyer, "Lausiac History (Palladius)", *New Catholic Encyclopedia* (Washington: Catholic University of America, 2003), 8/381; I. Gregory Smith, *Christian Monasticism From the Fourth to the Ninth Centuries of the Christian Era*. (London: A. D. Innes And Co., 1892), 243; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 51-84; Dr. Grützmacher, *Pachomius und das älteste Klosterleben Ein Beitrag zur Mönchsgeschichte* (Leipzig: Akademische Verlagbuchhandlung von J.C. Mohr, 1896), 116-130.

⁴⁴ Lavra (laura) tipi manastır, erken Hristiyanlık döneminde özellikle Doğu Akdeniz, Filistin ve Mısır'da ortaya çıkan bir manastır modelidir. Laurakelimesi Yunanca "patika" veya "yol" anlamına gelir. Lavra tipi manastırlar, bireysel tefekkür ve toplu ibadeti dengeleyen, keşişlerin ruhani gelişimlerini hem bireysel hem de toplu olarak sürdürmelerini sağlayan bir manastır modelidir. Laura manastırlarında, keşişler belirli bir bölge içerisinde tek başlarına hücrelerde yaşamış, ancak belirli zamanlarda (genellikle hafta sonlarında) ibadet ve yemek gibi toplu etkinlikler için bir araya gelirlerdi. Özellikle Doğu Hristiyanlık geleneğinde önemli bir yer tutmuştur. James O. Hannay, *The Spirit And Origin of Christian Monasticism* (London: Methuen and Co., 1903), 118-195; Smith, *Christian Monasticism From the Fourth to the Ninth Centuries of the Christian Era*, 38-46.

⁴⁵ Mor Evgin: Mısır'ın Süveyş kentinde doğmuştur. Doğum ve ölüm tarihleri konusunda net bir bilgi yoktur. Yirmi beş yıl inci avcılığı yapmıştır. Daha sonra Tebai çölünde bir manastırda inzivaya çekilmiştir. Aziz Pachomius'un Manastırı'nda kalmıştır. Mısır'da Nusaybin yakınlarındaki İzole Dağı'na manastır kurmak için geldiği belirtilir. Pachomius Manastır Kurallarını Suriye, Mezopotamya ve İran'a getiren ruhban olarak kabul edilir. Kıpti olduğu belirtilmesine rağmen ailesinin Antakya'dan Mısır'a göçmüş Süryani kökenli olduğunu ifade edenler de vardır. Adday Şer, *Nusaybin Akademisi*, çev. Nesim Doru (İstanbul: Yaba Yayınları, 2006), 60-61; Gabriel Akyüz, *Nusaybin'deki Mor Yakub Kilisesi ve Nusaybin Okulu* (İstanbul, 1998), 11-14; Şükran Yaşar, "Mor Evgin ve Hristiyan Mistisizminin Tur Abdin Bölgesine Girişi", *Mukaddime* 12 (1) (2021), 83-84; Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Turabdin*, çev. Sevil Gülçur (Linz: Freunde des Tur Abdin, 1999), 293.

sınıfı içerisinde zikretmiştir. Afrahat'ın dördüncü yüzyılda yazdığı keşişlerin, Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı Urfa ve Mezopotamya'nın diğer şehirlerine yerleştikleri düşünülmektedir.⁴⁶

Rabbula'nın 431'de Efes Konsili'ne katıldığı kaynaklarda belirtilmektedir. Önceleri Antakyalı Yuhanna'nın (İoannes Hrisostomos, ö. 407) fikirlerini benimsemiş daha sonra İskenderiye Piskoposu Cyril'in (Kiril, ö. 444) fikirlerini savunmuştur. Cyril'in birçok eserini Süryaniceye tercüme etmiştir. Bunlar arasında en bilineni Cyril'in Roma İmparatoru I. Theodosios'a (hükümdarlığı 379-395) yolladığı *Peri tes Orthes Pisteos (Gerçek İman)* adlı eseridir. Rabbula'nın yazdığı *Takışfıto (Yakarışlar)* adlı çalışmasının yaklaşık yedi yüz kıtası günümüze kadar ulaşmıştır.⁴⁷ Rahip ve kâhinlerin uyuması için yazdığı kuralların yanında episkopos, kâhin, rahip ve rahibelere hitaben yazdığı kırk altı adet mektubu da bulunmaktadır. Cyril'in Rabbula'yı çalışmalarından dolayı öven bir mektubu günümüze kadar ulaşmıştır. Rabbula ise Samsat (Adıyaman) Nasturi Piskoposu Andrevos'a yolladığı mektupta, ondan Cyril'e itaat etmesini talep etmiş ve Cyril'i Andrevos'un fikirlerine karşı savunmuştur. Başka bir piskoposa yolladığı mektupta ise komünyon ayinine özen göstermeyen rahipleri azarlamıştır. Cyril, Mor Rabbula'yı kilisenin direği olarak betimlemektedir.⁴⁸ Süryani ruhbanlığı Mısır ruhbanlığından doğduğu için ortaya çıkan kristolojik tartışmalarda, Süryani ruhbanları çoğu kez İskenderiye Kilisesi'nin görüşlerini desteklemişlerdir.⁴⁹

Rabbula Urfa metropoliti olduktan sonra ruhbanlar için yazılar yazmaya başlamıştır. Rabbula, tıpkı Afrahat gibi Süryani Hristiyanları için Ahdin Çocukları ve Ahdin Kızları tabirini kullanmış, onların toplumsal yaşamın dünyevi kısımlarından vazgeçip yaşadıkları yerlerde (evde, kilisede veya manastırda) Ahdin Çocukları'na uygun bir hayat sürmelerini istemiştir.⁵⁰ Rabbula'nın kuralları Ebu'ul-Farac Bar Ebroyo'nun (Gregory Abulfaraj Bar Hebraeus, 1225-1286)⁵¹ metin koleksiyonuna dâhil edilmiştir.⁵² Onun yazdığı *Ethicon (Kethabha Dheyaana)*⁵³ adlı eserde kilise hukuku ve manastır yaşamıyla ilgili kurallar ve metinler yer almıştır. Bar Hebraeus (1225-1286), önceki Süryani Hristiyan düşünürlerin yazılarını da derleyip, analiz ettiği için Rabbula'nın kurallarını da metin koleksiyonuna dâhil etmiştir. Kurallar, en eskisi 6. Yüzyıla ait olan bir dizi kodeksten oluşmuştur.⁵⁴

⁴⁶ "Rabbula, Admonitions to Monks. from R.H. Connolly, Some early rules for Syrian monks, Downside Review 25 (NS 6) (1907) pp.152-162." (Erişim 30 Ocak 2023), 152-162.

⁴⁷ Yeşil, *Ruhbanlık, Süryani Kadim Kilise Hiyerarşisi*, 171.

⁴⁸ İğnatiüs Efrem I. Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, çev. Zeki Demir (İstanbul: Resim Ofset, 2005), 228-229.

⁴⁹ Cüneyt Yeşil'in *Adıyaman Süryani Kadim Kilisesi Metropoliti Griğoriyos Melki Ürek (1959) İle Görüşme: Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlık*, Görüşme Kaydı 2 (Adıyaman: Mor Petrus Mor Pavlus Kilisesi, 02 Mart 2023).

⁵⁰ Murat Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011), 107.

⁵¹ Süryani tarihçisi, filozof, ilahiyatçı, yazar ve hekim olan Bar Hebraeus, 1225 yılında Malatya'da doğmuştur. İbra köyünde dünyaya geldiği için bu adla tanınır. Bar Hebraeus, İbranice, Süryanice, Yunanca ve Arapça dillerini öğrenmiştir. Süryani Kilisesi'nde piskoposluk ve metropolitlik gibi önemli görevlerde bulunmuş ve çoğunluğu Süryanice olmak üzere pek çok eser kaleme almıştır. Abdülkerim Özeydin, "İbnü'l-İbrî", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2000), 21/92-94; Hidemi Takahashi, "Bar 'Ebroyo, Grigorios", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 20 Ekim 2024).

⁵² Vööbus, *Syriac and Arabic Documents regarding Legislation Relative to Syrian Asceticism*, 26.

⁵³ "Bar Hebraeus [Bar 'Ebroyo]: Ethicon | syri.ac" (Erişim 20 Ekim 2024).

⁵⁴ Vööbus, *Syriac and Arabic Documents regarding Legislation Relative to Syrian Asceticism*, 26.

Rabbula'nın yazdığı Manastır kuralları, Overbeck tarafından üç ana başlıktaki konular şeklinde ayrılmıştır.⁵⁵

- 1- Rabbula'nın Aldığı Kararlar,
- 2- Rabbula'nın Rahiplere Yaptığı Uyarılar,
- 3- Rabbula'nın Ruhbanlara ve Ahdin Çocuklarına Yaptığı Öğüt ve Uyarılar.⁵⁶

Birinci bölümde Rabbula'nın ruhbanlar için aldığı kararlar yedi maddede ele alınmıştır. İkinci bölümde keşişler için öğütlerden oluşan yirmi altı maddeden oluşan kurallar yazılmıştır. Üçüncü bölüm ise hem keşişler hem de Ahdin Çocukları için öğütlerden meydana gelen elli dokuz maddeden oluşmuştur.⁵⁷

Rabbula'nın kurallarının hedefi Ahdin Kızları ve Oğullarının dünyadan soyutlanmaları, rahipler ve kardeşlerin daha düzenli bir yaşam içinde olmalarıdır. Rabbula, kurallarından anlaşıldığı üzere tek başına bir inziva hayatını önermemiştir. Vaftiz olduktan sonra bekâret hayatı yaşamaya ant içmiş kişiler, sosyal açıdan da dindaşlarına yardım etmek için çabalamışlardır. Daha önce Afrahat'ın da dile getirdiği kardeşler topluluğu (B'nai Q'yama), Rabbula'nın koyduğu kurallarla beraber düzenli bir asketik yaşama, toplu manastır yaşamına, yani Hristiyan manastır sistemine yönlendirilmişlerdir.⁵⁸ Rabbula'nın yaşadığı hem ruhbanlara hem de Ahdin Çocuklarına yaptığı tavsiyeler ve getirdiği kurallar, 5. yüzyılda Süryani Hristiyanların monastik yaşamının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.⁵⁹

Rabbula, orjinal başlıklar altında sunulan kurallarının bazılarını yeniden yer verdiği görülmüştür. Makalede Rabbula'nın manastır kurallarının⁶⁰ genel itibarıyla anlaşılması için konulara ayrılması uygun görülmüştür. Ayrıca maddelerin analizi yapılarak Rabbula'nın kurallarının içeriği incelenmiş ve bunların teolojik, ahlaki ve toplumsal yönleri ele alınmıştır.⁶¹

2. Mor Rabbula'nın Kararları

Rabbula'nın aldığı bu kararlar yedi maddeden oluşmuştur.

- 1- "Rahiplerin kadınların yanına gelmeleri yasaklanmıştır."

⁵⁵ Overbeck'in yaptığı tasnif, Rabbula'nın kurallarının Batı dünyasında tanınmasına ve bu alanda yapılan akademik çalışmaların artmasına katkı sağlamıştır. Bu sayede, Süryani Ortodoks teolojisi ve tarihinin Batılı akademik çevrelerde daha fazla araştırılmasına yol açmıştır. Overbeck, *S. Ephraemi Syri Rabbulae Episcopi Edesseni Balaei Aliorumque Opera Selecta*, 160-209; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 107.

⁵⁶ Hayes, *Urfa Akademisi*, 206-208.

⁵⁷ Overbeck, *S. Ephraemi Syri Rabbulae Episcopi Edesseni Balaei Aliorumque Opera Selecta*, 160-209.

⁵⁸ Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 110.

⁵⁹ Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 107.

⁶⁰ Vööbus, *Syriac and Arabic Documents regarding Legislatign Relative to Syrian Asceticism*, 27-33; Hayes, *Urfa Akademisi*, 192-2018; "Rabbula, Admonitions to Monks. from R.H.Connolly, Some early rules for Syrian monks, Downside Review 25 (NS 6) (1907) pp.152-162.", 152-162; Yeşil, *Ruhbanlık, Süryani Kadim Kilise Hiyerarşisi*, 173-175.

⁶¹ Rabbula kuralları için bkz. Vööbus, *Syriac and Arabic Documents regarding Legislatign Relative to Syrian Asceticism*, 27-50; Burkitt, *Early Eastern Christianity*, 143-149; Hayes, *Urfa Akademisi*, 198-218; "Rabbula, Admonitions to Monks. from R.H.Connolly, Some early rules for Syrian monks, Downside Review 25 (NS 6) (1907) pp.152-162.", 152-162; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 105-110.

Meşru bir nedenle olsa bile rahipler asla bir kadının yanına gelmemeli, onlara yönelecek ya da yakınlaştıracak hal ve hareket içinde olmamalıdır. Bu tür yasaklar, rahiplerin ve keşişlerin, manastır hayatında tamamen Tanrı'ya adanmış bir yaşam sürmelerini sağlamak amacıyla uygulanmıştır. Özellikle Hristiyan manastır geleneğinde, cinsiyetler arası etkileşimler, rahiplerin ruhani görevlerine ve ibadetlerine odaklanmalarını zorlaştırabilir veya manevi saflıklarını tehlikeye atabilir düşüncesiyle sınırlandırılmıştır.

2- “Rahipler kadınlara kutsal yağ vermeyeceklerdir.”

Pomat gibi insan tenine sürülen kutsal miron, bilhassa vaftiz edilen bebeklerin vaftiz teknesindeki suyuna karıştırılır. Hristiyan inancında, mironla mesh edilen bir insan, Kutsal Ruh'un bir paçası haline dönüşür. Bu nedenledir ki, Ortodokslarda ölen kişilerin bedenlerine sürülen kutsal yağ olarak bilinir. Rabbula, kutsal mironu bile bir rahibin kadınlara vermesini yasaklamıştır.

3- “Tanrı'nın lütfundan yoksun olmayan bir adam kutsal yağı ancak erkeklere verebilir.”

“Kişi, Tanrı'nın lütfundan yoksun olmasa bile kutsal yağı kadınlara değil sadece erkeklere verebilir” diyerek kadın ile erkek arasındaki nizamı tesis etmeye çalışmaktadır. Başka bir deyişle, burada kutsal yağın dağıtımı veya uygulamasıyla ilgili bir sınırlama bulunmakta ve bu sınırlama sadece erkeklere yönelik bir ritüelin yapılabileceğini belirtmektedir. Bu kural, kilise içindeki toplumsal cinsiyet rollerini ve dini hizmetlerdeki sınırları ortaya koymaktadır.

4- “Hasta kadınlar, kutsal yağı ancak ebeveynlerinden alabilirler.”

Rahiplerin kadınlarla doğrudan temasını kısıtlayan bu kural, maneviyatın ve ruhani saflığın korunmasına yöneliktir. Özellikle rahiplerin, kutsal yağı hastalar üzerine sürme görevini yerine getirirken kadınlarla fiziksel temasa geçmemesi için bir önlem olarak görülebilir.

5- “Manastırda sadece topluluk üyelerinin birinin ölümü için ayin yapılacaktır. Topluluğa dâhil olmayanların ölümü halinde manastırda ayin yapılmayacaktır.”

Manastır içinde yaşayan kişilerden ancak topluluk üyesi olanlar manastır kuralları gereğince muamele görürler. Bu kurallar kapsamında, cenaze ayinleri sadece topluluk üyesi olan kişilerin vefatı durumunda gerçekleştirilir.

6- “Rahiplerin kişisel veya ticari gerekçelerle manastır dışına çıkmaları yasaktır.”

Rahiplerin, kendilerini tamamen Tanrı'ya adanmış kişiler olarak, meşru bir sebep dahi olsa manastır dışına çıkmamalarının, Tanrı dışında başka hiçbir şeyle meşgul olmamaları gerektiği anlayışından kaynaklandığı görülmüştür. Bunun için rahipler her daim manastırda kalacak dünyevi işlerden uzak duracaklardır.

7- “Kâhinler ve hastalar büyüyle ilgilenenlere hiçbir şekilde danışmayacaklardır. Sözleriyle ve hareketleriyle heretiklerin yanında yer almayacaklardır.”

Bu cümledeki vurgu, din adamları ve hastaların, dini inançlarına aykırı olan büyü ve sapkınlıkla ilişkili kişilerle hiçbir şekilde temas kurmamaları gerektiğini ifade etmektedir. Hem sözlü hem de fiili olarak sapkınların tarafında yer almanın yasak olduğunu ve bu tür faaliyetlerden uzak durmaları gerektiğini belirtir.

Rabbula'nın ruhbanlara, Ahdin Oğulları ve Kızlarına yazdığı kararlar birbirlerinin tamamlayıcısı ya da aynı durumdadır. Bu kararlar, Süryani coğrafyasında münzevi hayatı konusunda araştırmacılara yol göstermektedir.⁶²

⁶² Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 107.

3. Mor Rabbula'nın Rahiplere Yaptığı Uyarılar

Bu bölüm, rahiplerin uyması gereken kuralların belirlendiği yirmi altı maddeden oluşmaktadır. Rabbula'nın yaptığı uyarıların içeriği incelenmiş ve bu uyarıların teolojik, ahlaki ve toplumsal boyutları değerlendirilmiştir.

1- “Keşişlerin manastırına hiçbir şekilde kadınlar girmeyecektir.”⁶³

Kadınların meşru nedenler dâhil keşiş manastırlarına girmeleri yasaklanmıştır. Bu yasak, keşişlerin manastırlara girişte yaptıkları bekâret yeminin çiğnenmemesinin en basit yolu olarak görülmektedir. Bu maddenin amacı rahipleri cinsel günahlardan korumaktır. Pachomius manastırlarında da buna benzer kurallar görmektedir. Örneğin cinsel ahlaksızlığa bulaşan rahipler manastırlardan uzaklaşıp çıplak halde dağlara atılmıştır.⁶⁴

2- “Rahiplerin manastırların dışına çıkmasına izin verilmeyecektir. Ancak ağırbaşlı ulaklar bu yasaklamanın dışında tutulmuştur.”

Rahipler, inziva yaşamının gerekliliklerine uygun olarak manastır kurallarına uymak zorundadırlar. Rabbula'nın rahiplere yönelik uyarılarında, rahiplerin manastır dışına çıkmaları yasaklanmıştır. Ancak, güvenilir ulaklar bu yasağın dışında bırakılmıştır.

3- “Ulaklar rastgele evden eve, başıboş olarak dolaşmayacaklardır. Ruhban olmayanların evinde gecelemecek, en yakında bulunan bir kilise ya da manastırda geceledebileceklerdir.”

Bu uyarıyla ulakların ruhbanlığın gerektirdiği şekilde yaşamaları, ulakların manastır ve kiliselerde gecelermeleri uygun bulunularak onların ahlaken korunması hedeflenmiştir.

4- “Rahiplerin ticaret yapması ve şarap içmesi yasaktır. Rahipler, hapse mahkûm olmaları dışında bedensel eziyet için yanlarında zincir taşımayacaklardır.”

Ticaret, rahipleri münzevi hayattan koparır. Bundan dolayı rahiplerin ticaret yapması ve mal biriktirmesi yasaklanmıştır. Rabbula kurallarında kilise içindeki disiplin, belirli kurallara dayanır. Bu kuralların hedefi rahiplerin uygun olmayan davranışlardan kaçınmalarını sağlamaktır. Zincir taşımak, bedensel eziyet uygulamaları toplumsal uygulamalara zarar verip rahiplerin taşıdıkları rollerine zarar verebilir. Aşırı bedensel eziyet, rahiplerin sağlığını bozarak manastır yaşamının sürdürülebilirliğini tehlike atabilirdi. Rabbula, bu uyarıyla aşırı asketik uygulamalara mesafeli durmuştur.

5- “Ulaklar, manastır dışında kıl kumaş giymeyeceklerdir.”

Kıl kumaş genellikle sadelik ve tevazu simgesi olarak kullanılmıştır. Ulakların, sade ve manastıra özgü kıyafetler olan kıl kumaş giysilerle dolaşmamaları gerektiğini belirten bir kuralı ifade eder. Muhtemelen bu kural, dış dünyada farklı bir görünüm sergilemeleri gerektiği ya da manastır yaşamının sembollerini sadece manastır içinde taşımaları gerektiği anlamına gelir.

6- “Manastır içinde koyun, keçi, at gibi hiçbir evcil hayvan beslenilmeyecektir. Ulaşım için bir eşek ve çalışmak için bir çift öküz bulundurulabilecektir.”

⁶³ Birinci bölümde de geçen bu uyarı, bu bölümde tekrar edilmiştir.

⁶⁴ Dr. Grützmacher, *Pachomius und das älteste Klosterleben Ein Beitrag zur Mönchsgeschichte*, 135-136.

Bu kural manastırın günlük yaşamını düzenleyen spesifik yönergelerdendir. Evcil hayvanların bakımları zaman ve çaba gerektirir. Bu yasakla ruhbanların ruhani ve dini pratiklere odaklanmaları için bu tür dikkat dağıtıcı unsurlardan kaçınılması istenmiştir. Manastırlar sessizlik ve huzur içinde bir yaşam sürdürmeyi hedeflemektedir. Evcil hayvanların varlığı manastırlarda karmaşaya neden olabilir. Yine evcil hayvanlar, sahiplerine duygusal anlamda bağlılık yarattığından dolayı beslenmesi yasaklanmıştır. Manastırda sınırlı kaynak olabileceği için çalışma veya ulaşım için kullanılan bir eşek ve bir çift öküzü izin verilmiştir.

7- “Birlik Oğullarının özel eşyası olmayacaktır. Topluluğun eşyaları başrahip sorumluluğunda korunacaktır.”

Manastırda yaşayan keşişler arasında bireysel mülkiyet yasaklanmıştır. Topluluk üyelerinin şahsi eşyaları başrahibin sorumluluğunda olduğunu belirten bu kural özellikle manastır toplulukları, tarikatlar veya komünal yaşam biçimini benimsemiş dini veya sosyal gruplarda yaygın olarak benimsenmiştir.

8- “Manastıra gelen yolcu ve misafirler iyi karşılanacaklardır.”

Manastırlar, toplumun bir parçası olarak, yardımseverlik ve destek görevini üstlenmişlerdir. Yolculara ve misafirlere yardım etmek bu sorumluluğun bir parçasıdır. Ayrıca manastırlar tarih boyunca yolcular için güvenli konaklama yerleri olmuştur.⁶⁵ Misafirlere manevi rehberlik veya ruhsal destek de yine manastırların görevleri arasındadır.

9- “Azizlerin yadigârları konusunda şüphe duyulmadan gerçek olanlar korunacak, geri kalanlar mezara gömülecektir. Bu konuda titiz olunacaktır.”

Bu kural, manastırda veya dini toplulukta azizlerin kalıntılarıyla ilgili olarak titizlikle hareket edilmesi gerektiğini belirtir. Azizlerin yadigârları, birçok dini gelenekte büyük bir manevi önem taşır ve doğru bir şekilde muhafaza edilmesi, topluluk için kutsal bir görevdir. Bu, topluluğun manevi ve dini bütünlüğünü korur.

10- “Bir kardeş öldüğünde yapılacak ayin sade olacaktır. Ayine başka manastırlardan katılmak isteyenler ancak başrahibin izniyle katılabileceklerdir.”

Ayine başka manastırlardan katılmak isteyenlerin başrahibin izniyle katılabilmesi, ayinin düzenli ve kontrollü bir şekilde gerçekleşmesini sağlar. Bu, olası karışıklıkların önlenmesine ve ayinin düzenli bir şekilde icra edilmesine yardımcı olur. Bu kural Pachomius kurallarını esas alan manastırlarda yer almaktadır.⁶⁶

11- “Hiçbir biraderin yalnız ikamet etmesine izin verilmeyecektir.”

Manastır yaşamı, topluluk içinde yaşama ve birlikte ibadet etme üzerine kuruludur. Birlikte yaşamak, kardeşlerin birbirlerine destek olmasını sağlar. Manastır yaşamında disiplin ve düzen önemlidir. Yalnız yaşayan bir kardeş, topluluğun düzeninden sapabilir. Birlikte yaşamak, bu disiplinin korunmasına yardımcı olur.

12-“Papazlar, Diyakozlar ve Birlik Oğulları, Birlik Kızlarına zorla elbise diktirmeyeceklerdir. Birlik Kızlarından herhangi bir yardım isteyemeyeceklerdir.”

⁶⁵ Pınar Ülgen, “Manastır Kurumlarının Ortaçağ Avrupa Tarihindeki Önemi” (1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Nevşehir Üniversitesi Yayınları, 2012), 346.

⁶⁶ Cüneyt Yeşil - Canan Seyfeli, “Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu”, *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 17 (Haziran 2023), 76.

Bu kural, manastırda veya dini toplulukta papazlar, diyakozlar ve Birlik Oğullarının Birlik Kızlarına karşı tutum ve davranışlarını düzenlemektedir. Zorla elbise diktirme veya herhangi bir yardım isteme yasağı, olası istismarların önüne geçmek için önemli bir adımdır. Bu, topluluk içinde daha sağlıklı ve güvenli ilişkilerin kurulmasına katkıda bulunur.

13- “Birlik Kızlarının gece tek başlarına kiliseye gitmeleri yasaktır.”

Gece vakti yalnız başına dışarı çıkmak, özellikle kadınlar için güvenlik riski oluşturabilir. Bu kural, Birlik Kızlarının fiziksel güvenliğini sağlamayı amaçlar. Tarihsel veya kültürel bağlamda, kadınların gece vakti yalnız dışarı çıkmaları hoş karşılanmayabilir. Bu kural, topluluğun sosyal normlarına ve değerlerine uygun olarak düzenlenmiştir.

14- “Birlik Kızları mümkün oldukça birlikte yaşamalıdır. Birlik Oğulları ve Kızları, maddi sıkıntı çektiklerinde yakınlarındaki diyakoz ve papazlardan, bu mümkün değilse piskopostan yardım istemelidirler.”

Bu kurallar, Birlik Kızları ve Birlik Oğullarının yaşam ve ihtiyaçlarıyla ilgili belirli yönergeleri belirlemektedir. Birlik Kızlarının birlikte yaşaması, topluluk ruhunu ve karşılıklı desteği pekiştirir. Birlikte yaşamak, kardeşlik ve dayanışma duygularını güçlendirir. Birlik Oğulları ve Kızları, maddi sıkıntı çektiklerinde yakınlarındaki diyakoz ve papazlardan yardım istemelidirler. Bu, topluluk içindeki hiyerarşiyi ve yardım mekanizmalarını kullanarak ihtiyaçların karşılanmasını sağlar. Maddi sıkıntı yaşayan bireylerin, topluluk içinde yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek amacıyla öncelikle diyakoz ve papazlardan, mümkün değilse piskopostan yardım istemeleri, topluluk içindeki bağlılığı güçlendirir.

15- “Birlik Oğulları Mezmurları, Birlik Kızları ise Medroşeleri öğrenmelidirler.”

Mezmurlar ve Medroşeler, topluluğun dini mirasının bir parçasıdır. Bu metinleri öğrenmek, bireylerin topluluklarının dini mirasına bağlılıklarını güçlendirir. Mezmurlar Kutsal Kitap’ın bir parçası olarak Birlik Oğulları tarafından öğrenilmelidir. Medroşeler ise Süryanilerde ayinlerde önemli bir yer tutar ve genellikle koroyla söylenir. Medroşeler ilahilerin en eskilerinden olup kendine özgü makamda söylenir.⁶⁷ Hristiyan geleneğinde ilk kadın ilahi korusu Süryaniler tarafından kurulmuştur. Nitekim Mor Efrem, kadın korolarını oluşturarak onlara kilisede aktif rol vermiş, kadın koroları medroşeler okuyarak bu görevi icra etmişlerdir.

16- “Papazlar, diyakozlar ve Birlik Oğullarının sivillerin buyruğunda amele olarak çalışmaları yasaktır.”

Papazlar, diyakozlar ve Birlik Oğulları, dini görevleri ve ruhani sorumlulukları yerine getirmekle yükümlüdürler. Sivillerin buyruğu altında çalışmak, bu manevi görevlerin ihmal edilmesine neden olabilir. Bu kural, dini liderlerin ve topluluk üyelerinin statüsünü ve saygınlığını korur. Onları sivillerin emri altına sokmak, topluluk içinde saygı ve eşitliği zedeleyebilir.

17- “Ruhbanlardan olmayan bir şahsın Birlik Kızlarından biriyle evlenmesi halinde hem kız hem erkek aforoz edilecektir. Birlik Oğulları ve Kızları günah işlediklerinde tövbe için manastıra yollanacaklardır. Şayet bunda direniş gösterirlerse kilise tarafından dışlanacaklardır. Eğer aileleri bu durumda olanlara hapis cezası verirse, verilen cezadan kurtulma imkânına sahip olurlar.”

⁶⁷ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 499.

Ruhban olmayan bir şahsın Birlik Kızlarından biriyle evlenmesinin yasaklanması, topluluğun manevi ve toplumsal bütünlüğünü korumaya yönelik bir önlemdir. Bu tür evlilikler, topluluk içinde uyumsuzluk ve manevi sapma yaratabilir. Ruhban olmayan biriyle evlenen Birlik Kızları ve erkeklerin aforoz edilmesi, topluluğun manevi bütünlüğünü ve kurallarını ihlal edenlere karşı caydırıcı bir önlem olarak hizmet eder.

18- “Papazlar, diyakozlar ve Birlik Oğullarının orduya katılmaları yasaktır.”

Papazlar, diyakozlar ve Birlik Oğulları, dini görevler ve ruhani sorumluluklarla yükümlüdürler. Orduya katılmak, bu manevi görevlerin yerine getirilmesini engelleyebilir veya ihmal edilmesine neden olabilir. Ruhbanlar ve topluluk üyeleri, dış etkilerden bağımsız olmalıdır. Orduya katılmak, devletin veya askeri otoritelerin emri altına girmeyi gerektirir, bu da dini özerkliği tehlikeye atar. Dini liderlerin ve topluluk üyelerinin orduya katılması, topluluk içindeki saygı ve eşitliği zedeler. Ayrıca dini görevler ve askeri görevler arasındaki çatışma, topluluk içinde huzursuzluk yaratabilir.

19- “Kilisenin maddi işlerinin idaresi imkânlar dâhilinde Birlik Oğullarından karşılanmalıdır.”

Birlik Oğullarının maddi işlerin yönetiminde yer alması, manevi sorumluluklarla maddi sorumlulukların dengelenmesini sağlar. Bu durum ise kilise kurumunun hem manevi hem de maddi açıdan sağlıklı bir şekilde işlemesini destekler.

20- “Birlik Oğulları ve Birlik Kızlarının cenaze için yapılan törenlerde şarap içmeleri yasaktır.”

Cenaze törenlerinde şarap içmenin uygun görülmemesinin nedeni, bu tür bir törende ağırlıklı olarak yas ve hüznün atmosferinin hâkim olmasındandır. Alkol tüketimi bu tür bir atmosfere uygun değildir.

21- “Papazlar ve diyakozlar, bütün kiliselerde, herkese ayrı Kutsal Kitapları bulundurmak ve okumak için gerekenleri yapmak zorundadırlar.”

Papazlar ve diyakozlar, inananlara manevi rehberlik yaparlar ve Kutsal Kitap, bu rehberliğin temelini oluşturur. Herkesin bu kaynağa erişiminin sağlanması, manevi rehberliğin etkili bir şekilde yapılmasını sağlar.

22- “Heretik hareketlerle her türlü temas yasaktır. Bu hareketlerin yazıları yakılacaktır.”

Kilise, doğru inanç ve öğretilerini korumak ve yaymakla yükümlüdür. Heretik öğretilerle temas, kilisenin bu görevini yerine getirmesini zorlaştırabilir veya tehlikeye atabilir. Rabbula, yukarıda da ifade edildiği gibi, heretik hareketlere karşı katı bir şekilde mücadele etmiştir.

23- “Papazlar, diyakozlar ve Birlik Oğullarının piskopostan izin almadan hiçbir şekilde ruhani çevre ve kiliseleri terk etmeleri yasaktır.”

Kilisede ruhani liderlik, belirli bir otoriteye bağlılık ve disiplini gerektirir. Piskopostan izin almadan kiliseyi terk etmek, bu otoriteye saygısızlık olarak görülebilir ve kilise disiplinini zayıflatabilir.

24- “Papazlar, diyakozlar ve Birlik Oğullarının, hangi şekil ve nedenle olursa olsun and içmeleri yasaktır.”

Papazlar, diyakozlar ve Birlik Oğulları, inananların güvenilirliğini ve sadakatini simgelerler. Ant içmek, bu güvenilirliği veya sadakati gerektirmeyen bir durum ortaya çıkarır ve inananlar arasında güvensizlik yaratabilir.

25- “Rahip ve Diyakozun dışında Kutsal Sunu’yu kimse veremez.”

Kutsal Sunu (Evharistiya, Qurbana Qadişa), Hristiyan inancında büyük bir manevi ve simgesel anlam taşır. Rahipler ve diyakozlar, bu sakramenti özel bir yetkiyle ve dini öneme sahip olarak yerine getirirler.

26- “Köylere gelen Birlik Oğullarıyla Papazlar ilgilenmelidirler.”⁶⁸

Bu kural, kilisenin veya dini topluluğun köy halkına hizmet etme ve onlarla ilişki kurma çabalarını vurgulamıştır. Bu ilişki, dini öğretilerin yayılması, manevi rehberlik ve toplumsal yardım gibi amaçlarla sağlanabilir.

4. Mor Rabbula’nın Ruhbanlara ve Ahdin Çocuklarına Yaptığı Öğüt ve Uyarıları

Bu bölüm yukarıda yapılan tasnifin ilk iki bölümünden daha uzun olup elli dokuz kuraldan oluşmaktadır. Rabbula kurallarında, katı disiplin, manevi eğitim ve öğretim, dini törenler ve ibadet, sapkın hareketlerden kaçınma, yemin etme yasağı, köylere hizmet sunma, maddi işlerin yürütülmesi, askere katılmanın yasaklanması, sapkın yazıların imhası, evlilik ve askeri disiplin gibi konular yer almaktadır. Öğüt ve kuralların bazıları tekrarlanmış olup çalışmamızda tekrarlar çıkarılmıştır. Öğüt ve uyarıların genel itibarıyla anlaşılması için konulara göre ayrılması uygundur. Konu bu bağlamda, “Manastır ve Kilise Düzeniyle İlgili Öğüt ve Uyarılar”, “Manevi Eğitim ve Öğretim”, “Dini Törenler ve İbadet”, “Heretiklerden Uzak Durma”, “Köylere Hizmet”, ve “Maddi İşlerin Yönetimi” alt başlıkları altında ele alınacaktır. Rabbula’nın manastır ve kilise düzenine ilişkin temel öğüt ve uyarıları şu şekildedir.

4.1. Manastır ve Kilise Düzeniyle İlgili Öğüt ve Uyarılar

Rabbula, manastırlarda katı bir disiplinin sürdürülmesini savunmuştur. Bu, rahiplerin ve manastır sakinlerinin sıkı bir şekilde belirlenen kurallara uymasını gerektirmiştir.

“Papazlığa atanacak ve davaya bakacak kişiler dikkatli bir şekilde seçilmelidir.”

“Rahip, papaz ve diyakozlar görev yaptıkları yerlerde halkı gözetmeli ve manastırlara kadınların girmesine engel olmalıdırlar.”

“Birlik Kızlarının tek başlarına gece kiliseye gitmelerine ve dönmelerine izin verilmeyecektir. Yine birlik kızlarının mümkün olduğu sürece beraber yaşamaları sağlanacaktır. Bu kurallar birlik oğulları için de geçerlidir.”

“Giderler ancak kilisede olan gelirlerden karşılanacaktır.”

“Papazlar ve diyakozlar zorunlu haller dışında kiliselerde kalmalıdırlar.”

“Birlik Oğulları uygun olmadığı zaman siviller kilisede aktif görev almayacaklardır.”

“Rahiplerden, diyakozlardan veya kilisenin oğullarından hiç kimse, herhangi bir sandığa veya tapınağa sıradan eşyaları kutsal eşyalarla yan yana koymaya cesaret edemez.”

“Herhangi bir nedenden dolayı rütbelerinden düşen *Birlik Oğulları* ve *Birlik Kızları* tövbe için manastırlara gönderilecektir. Ancak manastırda kalmalarına rağmen kiliseye

⁶⁸ Vööbus, *Syriac and Arabic Documents regarding Legislation Relative to Syrian Asceticism*, 27-33.

kabul edilmeyecekler, doğru yola gelene kadar kiliseden ebeveynleriyle birlikte uzaklaştırılacaklardır.”

“Birlik oğulları, kilisede sunağın yükseltilmiş zeminine çıkmayacaktır. Orada herhangi bir yiyecek yenilmeyecektir. Bu bölüme kutsal aletler dışında hiçbir şey yerleştirilmeyecektir.”

4.2. Manevi Eğitim ve Öğretim

Rabbula, rahiplerin ve manastır sakinlerinin manevi eğitimine büyük önem vermiştir. Eğitimin manevi ve ahlaki standartlarını korumak amacıyla belirlenmiş düzenlemeler getirmiştir. Ayrıca Kutsal Kitapların düzenli olarak okunması ve öğretilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

“Kocasından başka erkekle olan hiçbir kadın ve eşi yerine başka kadınla olan hiçbir erkek eğitim için kabul edilmeyecektir.”

“Rahipler, diyakozlar, birlik oğulları ve birlik kızları sürekli olarak kilisenin ibadet ve hizmetinde olacaklardır. Gece ve gündüz dua ve mezmur vakitlerini ihmal etmeyecekler.”

4.3. Dini Törenler ve İbadet

Kilisede düzenli olarak dini törenler ve ibadetlerin yapılması gerektiğini belirtmiştir. Kutsal Sunu'nun sadece yetkili kişiler tarafından verilmesi gerektiğini savunmuştur.

“Papazlar, ayinlere özen gösterip Tanrı'nın evini koruyacaklar, burada meydana gelebilecek uygunsuz işlere izin vermeyeceklerdir.”

“Papazlar ve diyakozlar, bütün kiliselerde, herkese ayrı kutsal metinleri bulundurmak ve okumak için gerekenleri yapmak zorundalar.”

4.4. Heretiklerden Uzak Durma

Heretik hareketlerle her türlü temasın yasaklanmasını ve bu hareketlerin yazılarının yakılmasını önermiştir. Bu, kilisenin doktrinel saflığını korumak için önemli görülmüştür.

“Papazlar şeytanların musallat olduğu kişilerle ayin yapmamalıdır. Bunun amacı ayini şeytanların lekelemelerinden korumaktır.”

“Batıl inançlara adanan ağaçları kesin ve bunların yerleri kiliseye adanacaktır. Eğer bir yerde putların tapınağından bir kalıntı varsa, rahatsız edilmeden sessizce yok edilmelidir.”

“Her şeyden önce, kilisenin oğulları kutsal kilisenin gerçek inancını bilsinler ki, sapkınlar onları yoldan çıkarmasın.”

“Kilisenin oğulları sapkınlarla ne sözde ne de fiilde ilişki kurmayacaklardır.”

4.5. Köylere Hizmet

Köylere gelen Birlik Oğullarıyla papazların ilgilenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu, kilisenin toplumsal hizmet ve manevi rehberlik rolünü vurgulamaktadır.

“Olmayan yerlere kiliseler inşa edin ve inşa edilenler beyazlatılacak ve apsisleri ve sağlam avluları olacaktır (yani duvarlarla döşenmiştir).”

“Piskopos bir köye geldiğinde, piskopos adına sıradan insanlardan haraç talep etmeyeceklerdir.”

“Köylerde bulunan tüm rahipler, kendilerine gelen fakirlerle ilgilenecek ve onları rahatlatacak önlemler alacaklardır. Özellikle de fakir olan Birlik Oğullarıyla daha fazla ilgilenenlerdir.”

4.6. Maddi İşlerin Yönetimi

Kilisenin maddi işlerinin Birlik Oğulları tarafından yönetilmesini ve bu işlerin güvenilir kişilerce yürütülmesini önermiştir.

“Emanetler her erkeğe verilmeyip sadece iyilik yapanlara verilecektir. Ancak büyücü ve muska yapma bahanesiyle erkek ve kadınları dolandıranlar bu yerlerden kovulacaklardır. Onlardan bölgenize girmeyeceklerine dair garantiler alınacaktır. Mesih'in öğrencisi olanların hepsi, ihtiyaçlarından fazlasına sahip olmak için açgözlü olmayacak, onları fakirlere dağıtacaklardır.”

“Giderler ancak kilisede olan gelirlerden karşılanacaktır.”

“Birlik kızları ve oğulları maddi sıkıntıya düşerlerse, o bölgede bulunan papaz ve diyakozlar onlara maddi olarak yardım etmelidirler. Şayet bu mümkün değilse yardım için piskoposa başvurmalarıdır. Yardım etmenin amacı onların geçinmek için meşru olmayan yollara başvurmalarını önlemektir.”

“Hayatını kaybeden rahibin veya diyakozun, bütün malları kiliseye kalacaktır.”

“Ruhbanların ayin yönetimi karşılığında armağan ve ücret almaları yasaklanmıştır.”

“Rahipler, diyakozlar hiç kimseden, özellikle de (devam eden) bir davası olanlardan rüşvet almayacaktır.”

“Rahipler, diyakozlar, Birlik Oğulları ve Birlik Kızları, faiz, tefecilik veya dünyevi kazançlar için herhangi bir kurnazlığa başvurmayacaklardır.”

“Rahipler ve diyakozlar, emredilmiş olsa bile, Birlik Oğullarından ve sıradan insanlardan haraç istemeyeceklerdir. Ancak kilisenin ihtiyaçları için kendi iradeleriyle verilen ücretler toplanabilir.”

“Rahipler, diyakozlar, Birlik Oğulları ve Birlik Kızları, faiz, tefecilik veya dünyevi kazançlar için herhangi bir kurnazlığa başvurmayacaklardır.”

“Rahipler, diyakozlar ve birlik oğulları, laik insanlara kefil olmayacak, akrabalarının veya yargıçlara rüşvet verenlerin davalarını üstlenmeyeceklerdir.”

4.7. Evlilik ve Ahlaki Disiplin

Birlik Kızları ve Oğulları arasında ahlaki disiplini korumak için çeşitli kurallar koymuştur. Örneğin, ruhban olmayan bir şahısla evlenenlerin aforoz edilmesi gibi katı kurallar vardır.

“Gayrimeşru ilişki yaşayanlar kiliseye alınmayacaklardır.” “Kilisenin oğullarından hiç kimse kendini hadım etmeye cesaret edemeyecek.”

“Eşlerin ihaneti dışında boşanma yasaktır.”

“Bir erkeğin yeğeni, hala ve teyzeleriyle evlenmesi yasaktır. Sapkınları ayırım gözetmeksizin vaftiz için kabul etmeyin.”

“Annesi, kız kardeşi veya kızı dışında, rahipler veya diyakozlar veya Birlik Oğullarından hiç kimse kadınlarla birlikte yaşayamayacak ve bu (kadınlar) için kendi (meskenlerinin) dışında ev kurmayacaktır.”

Kimseyi kırbaçlamayın, ama kamçılama mecbur olduğunuz bir sebep varsa korkutmak için kırbaçlayın. Suçlu kişiler varsa mahkemeye gönderin.”

“Ruhbanlar, kendi anne babası ve diğer ruhbanların dışında başkalarıyla ikamet etmemelidir.”

“Hiç kimseye karşı sahte bir belge kabul etmeyin ve bu nedenle adaletle aykırı bir şey yapmayın.”

Sonuç

Mor Rabbula'nın manastır hayatına ilişkin yazdığı kurallar, Doğu Hristiyan dünyasında monastik yaşamın düzenlenmesine önemli katkılarda bulunmuş ve bu geleneğin sonraki yüzyıllardaki gelişiminde belirleyici olmuştur. Rabbula, Urfa'daki görev süresi boyunca yalnızca bir piskopos değil, aynı zamanda maneviyatı ve disiplini ön plana çıkaran bir ruhani lider olarak da tanınmıştır. Onun manastır kuralları, rahiplerin günlük yaşamlarını, ibadet pratiklerini ve toplumsal sorumluluklarını şekillendiren detaylı ve kapsamlı bir rehber niteliğindedir.

Rabbula'nın kuralları, Süryani Hristiyan münzevi yaşamını daha sistematik ve disiplinli bir yapıya kavuşturmayı hedeflemiştir. Bu kurallar sadece manastır toplulukları arasında değil, aynı zamanda Kilise'nin genel yapısında da ahlaki ve ruhani bir standart oluşturmuştur. Rabbula'nın vizyonu, Hristiyan topluluklarında ortak bir manevi çerçeve sunarak, Kilise'nin iç disiplinini güçlendirmiş ve Hristiyanlık içindeki monastik hareketlerin birleştirilmesinde katkıda bulunmuştur.

Sonuç olarak, Mor Rabbula'nın manastır kuralları hem kendi döneminde hem de sonraki yüzyıllarda Doğu Hristiyan manastır geleneğinin temel taşlarından biri haline gelmiştir. Onun bu katkıları, Hristiyanlık tarihinde manastır hayatının gelişimi açısından büyük bir öneme sahiptir ve günümüzde bile monastik yaşam üzerine yapılan tartışmalarda sıkça referans gösterilmektedir. Rabbula'nın mirası, ruhani disiplin, ibadet ve topluluk bilincinin uyumlu bir şekilde bir araya gelmesi üzerine inşa edilmiş bir model sunarak Hristiyanlık tarihinde kalıcı bir iz bırakmıştır.

Kaynakça

- Adday Şer. *Nusaybin Akademisi*. çev. Nesim Doru. İstanbul: Yaba Yayınları, 2006.
- Aksoy, Subhi - Çelik, Tuma. *Mezopotamya Uygarlığından Süryani Tarihi*. Ankara: Nika Yayınevi, 2013.
- Akyüz, Gabriel. *Nusaybin'deki Mor Yakub Kilisesi ve Nusaybin Okulu*. İstanbul, 1998.
- Atiya, Aziz S. *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*. çev. Nurettin Hiçyılmaz. İstanbul: Doz Yayınları, 2005.
- Barsavm, İğnatius Efrem I. *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*. çev. Zeki Demir. İstanbul: Resim Ofset, 2005.
- Bassim, Pavlus. *Efrhat el-Hekim'ül Farisî, Mâkâlât*. Beyrut: Darü'l Maşrik, 2. baskı., 2007.
- Baş, Bilal. *Bir Hristiyan Mezhebi Olarak Aryüşçülük*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2016.
- Bilge, Esmer. *Kaşgarlı Mor Abrohom'un Hayat Hikayesi*. İstanbul: Meryem Ana Kilisesi Yayınları, 2006.

- Brock, Sebastian. P. "Early Syrian Asceticism". *Numen* 20/1 (1973), 1-19.
- Brock, Sebastian P. "Ephrem". *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 15 Ocak 2024. <https://gedsh.bethmardutho.org/Ephrem>
- Brock, Sebastian P. - David Taylor (ed.). *Saklı İnci: Antik Arami Mirasların Varisleri*. çev. Gabriel Rabo. 3 Cilt. Roma: Trans World Film Italia Srlvia Massimo Meliconi, 2006.
- Burkitt, F.Crawford. *Early Eastern Christianity*. New York: E.P.Dutton Company, 1904.
- Butler, Edward Cuthbert. "Monasticism". *The New Encyclopedia Britannica*. ed. Berard L. Marthaler. 18/687. New York, 1911.
- Çelik, Mehmet (ed.). *Edessa'dan Urfa'ya*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Çelik, Mehmet. *Süryani Kilisesi Tarihi*. İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1987.
- Dinçer, Pınar Serdar. "Erken Bizans Dönemi Resimli Dini El Yazmaları". *Art-Sanat* 12 (2019), 385-440.
- Dr. Grützmacher. *Pachomius und das älteste Klosterleben Ein Beitrag zur Mönchsgeschichte*. Leipzig: Akademische Verlagbuchhandlung von J.C. Mohr, 1896.
- Duran, Asim. "Modern Kitab-ı Mukaddes Eleştirisinin Erken Dönem Habercisi Olarak Marcion: Harnack Sonrası Araştırmalar Bağlamında Bir Değerlendirme". *Eskiye* 41 (2020), 461-489. <https://doi.org/10.37697/eskiye.741615>
- Eusebius. *Kilise Tarihi*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2011.
- Günel, Aziz. *Türk Süryanileri Tarihi*. Diyarbakır: Oya Matbaası, 1970.
- Hacımustafaoğlu, Ayşe. *Afrah'ın Beşinci İspatı*. Mardin: Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Hannay, James O. *The Spirit And Origin of Christian Monasticism*. London: Methuen and Co., 1903.
- Harmless, J. William. *Desert Christians An Introduction to the Literature of Early Monasticism*. New York: Oxford University Press, 2004.
- Hayes, E. R. *Urfa Akademisi*. çev. Yaşar Güneç. İstanbul: Yaba Yayınları, 2005.
- Hollerweger, Hans. *Canlı Kültür Mirası Turabdin*. çev. Sevil Gülçur. Linz: Freunde des Tur Abdin, 3. baskı., 1999.
- Kaplan, Necla. "Geç Antik Çağ Kanon Tablolu Süryani Resimli El Yazmalarında Teolojik Arka Plan". *Kadim Akademi SBD* 5(2) (2021), 109-127.
- Kızıl, Hayrettin. "Hristiyan Monastisizminin Kuruluşu (İlk Altı Asır)". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2010), 33-67.
- Meyer, R. T. "Lausiac History (Palladius)". *New Catholic Encyclopedia*. 8/381-382. Washington: Catholic University of America, 2003.
- Nihat Durak. "Süryaniler'de Dini Anlatılar". *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/1 (2015), 251-275.
- Overbeck, Julian Josephus. S. *Ephraemi Syri Rabbulae Episcopi Edesseni Balaei Aliorumque Opera Selecta*. Toronto: E Typographeo Clarendoniano, 1865.
- Öktem, Niyazi. "Antik Yunan Felsefesi". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 39/1-4 (1974), 353-413.
- Özaydın, Abdülkerim. "İbnü'l-İbrî". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 21/92-94. İstanbul, 2000.
- Rompay, Lucas Van. "Marcion". *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 12 Ekim 2023. <https://gedsh.bethmardutho.org/Marcion>

- Rompay, Lucas Van. "Rabbula Gospels". *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 02 Haziran 2023. <https://gedsh.bethmardutho.org/Rabbula-Gospels>
- Segal, Judah Benzion. *Edessa, The Blessed City*. London: Oxford At The Clarendon Press, 1970.
- Seyfeli, Canan. *Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin*. Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2015.
- Smith, I. Gregory. *Christian Monasticism From the Fourth to the Ninth Centuries of the Christian Era*. London: A. D. Innes And Co., 1892.
- Takahashi, Hidemi. "Bar 'Ebroyo, Grigorios". *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 20 Ekim 2024. <https://gedsh.bethmardutho.org/Bar-Ebroyo-Grigorios>
- Tural, Murat. *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011.
- Urbina, I. Ortiz De. "Aphraates". *New Catholic Encyclopedia*. C. 1. Washington D.C: Thomson and Gale, 2003.
- Ülgen, Pınar. "Manastır Kurumlarının Ortaçağ Avrupa Tarihindeki Önemi". 315-350. Ankara: Nevşehir Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Vööbus, Arthur. *Syriac and Arabic Documents regarding Legislatign Relative to Syrian Asceticism*. Stockholm: Etse, 1960.
- Wright, William. *A Short History of Syriac Literature*. London: Adam and Charles Black, 1894.
- Yaşar, Şükran. "Mor Evgin ve Hristiyan Mistisizminin Tur Abdin Bölgesine Girişi". *Mukaddime* 12 (1) (2021), 69-99.
- Yeşil, Cüneyt. *Ruhbanlık, Süryani Kadim Kilise Hiyerarşisi*. ed. M. Hadi Tezokur. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2024.
- Yeşil, Cüneyt - Seyfeli, Canan. "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu". *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 17 (Haziran 2023), 51-84.
- Yeşil, Cüneyt - Seyfeli, Canan. "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular". *Genç Dinler Tarihçilerin Kaleminden*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 185-203. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2023.
- "Bar Hebraeus [Bar 'Ebroyo]: Ethicon | syri.ac". Erişim 20 Ekim 2024. <https://syri.ac/authors-jacob-sarug/bar-ebroyo-ethicon>
- "Catholic Encyclopedia: Marcionites". Erişim 15 Kasım 2022. <https://www.newadvent.org/cathen/09645c.htm>
- Cüneyt Yeşil'in Adıyaman Süryani Kadim Kilisesi Metropolitisi Ğriğoriyos Melki Ürek (1959) İle Görüşme: Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlık. Görüşme Kaydı 2. Adıyaman: Mor Petrus Mor Pavlus Kilisesi, 02 Mart 2023.
- "Rabbula, Admonitions to Monks. from R.H. Connolly, Some early rules for Syrian monks, Downside Review 25 (NS 6) (1907) pp.152-162." Erişim 30 Ocak 2023. https://www.tertullian.org/fathers/rabbula_some_early_rules.htm
- Department of Syriac Studies. "Rabbula Gospels", 29 Haziran 2022. <https://dss-syriacpatriarchate.org/syriac-arts/syriac-icons/rabbula-gospels/?lang=en>